

Pregledni rad

UDK 371.311.5

DOI 10.7251/SVA1714282M

COBISS.RS-ID 6493464

UČITELJ, NASTAVNIK, VASPITAČ¹

Prof. dr Milomir V. Martić²

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Apstrakt: razmišljanje o vlastitom radu i aktivnostima u razredu i školi uslov su za uspješan posao prosvjetnog radnika. pripreme za nastavu, ali i kritičke bilješke o sebi, struci i zanimanju, te pozicija nastavnika u društvu, sociološke su teme koje su međusobno povezane. svjesno pristupati vlastitom poslu znači razmišljati o svojoj poziciji u društvu. Nastavnik u školi javna je ličnost pa su njegovo mišljenje i njegovi postupci važni za učenike, za školu, ali i za njega samoga. Pisana riječ, omogućuje razumijevanje vlastite pozicije u školi ali i u društvu. Sociologija kulture i sociologija obrazovanja dosta prostora posvećuju ovoj problematici. U ovom radu sam pokušao da objasnim mladim budućim prosvjetnim radnicima da je njihov posao vrlo bitan za društvo i njih same i da treba svoja znanja i iskustva prenositi na učenike s generacije na generaciju.

Ključne riječi: učitelj, nastavnik, vaspitač, stvaralaštvo, škola, vaspitanje, obrazovanje...

UVOD

Kao dugogodišnji prosvjetni radnik, a na osnovu ličnog iskustva, savjetujem mlade učitelje, nastavnike i vaspitače da svakodnevno vode dnevnik rada sa učenicima u nastavi. Prije svega radi sebe a onda i radi učenika. Tada se događa dvostruko dobro. Nastavnik se ogleda u učenicima ali i u samome sebi i svome radu. Razmišlja o svom poslu, što je uslov uspješnog, stvaralačkog rada. Dok je čovjek mlad i na početku karijere, treba se posvećivati poslu nastavnika na način da vodi dnevnik i zabilješke i poslije obavljene nastave, naročito, ako su bile bitne za nove pripreme u nastavi ili promjenu odnosa prema učenicima. U ovom radu iznosim razmišljanja koja sam zapisivao dok sam bio mlad i neiskusn i koja sam pretvorio u ono što se danas očekuje od prosvjetnih radnika.

---

¹ U tekstu ću koristiti zajednički naziv, nastavnik ili prosvjetni radnik, a pod njim ću podrazumijevati nastavnike u osnovnim školama, srednjim školama, visokim školama i univerzitetima i zaposlene prosvjetne radnike u drugim vaspitno-obrazovnim ustanovama.

² Prof. dr Milomir Martić, doktor socioloških nauka.

POJAM UČITELJ, NASTAVNIK I VASPITAČ U DRUŠTVU

Svaki prosvjetni radnik je javna ličnost i mora biti stručan i pedagoški obrazovan u svom poslu. Njemu je povjeren vaspitno-obrazovni rad u školama ili drugim vaspitno-obrazovnim ustanovama, uključujući i visokoškolske ustanove i univerzitete.

Prosvjetni radnik mora znati šta treba pružiti učenicima te kako to (i na koji način) prenijeti i učiniti. S druge strane mora biti vrstan stručnjak i za vaspitanje i kako vaspitno djelovati na đake.

Zanat nastavnika se uči tokom školovanja, neposredno u procesu nastave i samostalno, tokom cijelog radnog vijeka. Svaki onaj učitelj koji sebe zna ispraviti, popraviti i korigovati, zna učiti i naučiti i učenika. Ako tokom rada žele naučiti djecu, učitelji moraju i sami učiti i biti istraživači.

Nedostatak učitelja u nekom društvu dokaz je odsutnosti sistema u školstvu i jasnog cilja razvitka društva i njegove perspektive. U osnovi, to je situacija ili trenutak visokog rizika.

Već sada, a posebno početkom 21. vijeka, možemo postaviti pitanje: ko nam to danas uči djecu? Ko su ti mladi učitelji, nastavnici i vaspitači? Jesu li dovoljno naučili ili su se provukli kroz „iglene uši“ na fakultetu?

Ovakvo pitanje postavljamo s razlogom. Današnji vaspitno-obrazovni proces u našim školama u mnogome zaostaje za onim od prije 30 i više godina.

Životni standard prosvjetnih radnika u Federaciji Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj je ispod granice dostojanstva pa nije čudo što mladi ljudi zaobilaze taj poziv pri izboru fakulteta na kojima će studirati.

Za dobrog i kvalitetnog nastavnika školovanje treba biti trogodišnje ili četverogodišnje, na pedagoškom ili učiteljsko-pedagoškom fakultetu, gdje bi se učila pedagogija, psihologija, didaktika, metodika i praktična nastava.

Dosadašnja praksa je pokazala da se stručna znanja posjeduju, ali njihov pristup djeci, njihova znanja o poučavanju, opterećenju učenika, organizaciji rada, prilično su oskudna i to slabi njihovu sposobnost, uvjerljivost i uspjeh u radu.

Nastavnici kao i svi drugi radni ljudi u svojim strukama moraju imati mogućnost napredovanja.

Nastavnici moraju biti stručno osposobljeni i dovoljno obrazovani u oblasti opšte kulture, govorništva ili oratorstva, psihološko-metodičko obrazovani, a posebno u poznavanju razvojne psihologije djeteta.

Istraživanja su pokazala da nema mnogo prosvjetnih radnika inovatora, a pogotovo nema učitelja koji su autori udžbenika ili priručnika, što je velika šteta za obrazovanje i društvo uopšte.

Niko ne poznaje učenike, njihove vrline i mane, njihove probleme i njihove mogućnosti kao njihovi učitelji, nastavnici i vaspitači.

PROSVJETNI RADNIK

Rad prosvjetnih radnika je veoma zahtjevan, težak i složen.

Osim rada u školi, nastavnici moraju biti prisutni u kulturnom i društvenom životu sredine jer se to odmah osjeća i u njihovom statusu, uvjerljivosti, ličnom ugledu. Posebno se to vrednuje u malim sredinama.

Prosvjetni radnik mora biti toliko obrazovan da je spreman u svakom trenutku da mijenja sebe. Mora imati takve kriterije u ocjenjivanju da učenici sami steknu kriterije samoocjenjivanja i vrednovanja..

Buduće učitelje, vaspitače i nastavnike treba obrazovati kao pedagoške radnike koji se svakodnevno i na svakom problemu moraju dokazivati. Biti učitelj nije samo jedna od mnogih profesija, *to je oblik u kojem čovjek postoji*, pa smo zbog toga uvijek i učitelji i učenici.

Prosvjetni radnici se u svom svakodnevnom radu treba da okrenu sebi i baviti se sobom, ne samo radi sebe, nego i radi svojih učenika, jer zapušteni, neodržavani, neservisirani i iscrpljeni troše svoju energiju na skrivanje i negiranje stvarnog sebe, a sve manje im potencijala ostaje za rad u razredu. Jedan od važnijih činilaca uspješnosti u svom poslu jeste materijalno obezbjeđen nastavnika.

Svaki pravi prosvjetni radnik zna i nosi u sebi neku ideju kako treba raditi, kako vaspitavati djecu. Usavršavanje nastavnika je poželjno i zaista dobro došlo. Treba ponovno probuditi idealizam bez kojeg nema poziva prosvjetnog radnika.

Nastavnik mora biti svjestan činjenice da škola služi učenicima *kako bi oni obogatili svoj socijalni i intelektualni razvoj i život*.

Nastavnik, kao i svaki stvaralac, mora biti kreativac - dakle, ne držati se strogo postojećeg, propisanog, već biti spreman na rizik uspjeha i neuspjeha, uvijek s nekom vizijom novog, drukčijeg, boljeg. Taj se kreativni neposlušnik mora vaspitati, on nije takav rođen i ne može baš sve sam stvoriti.

Mentori i savjetnici nastavnicima koji su tek počeli da rade, moraju nekoliko godina pratiti njihov rad. Oni su tada moralna podrška mladim nastavnicima u njihovom nastojanju da postanu *pravi* prosvjetni radnici.

LIK PROSVJETNOG RADNIKA

Pravi prosvjetni radnik treba u moralnom pogledu da predstavlja primjernu ličnost, da je dosledan i principijelan, da je istinoljubiv, samokritičan, kritičan i objektivn i da je human.

Ako bez dobrog vaspitanja nema dobre budućnosti, to znači da bez dobrog nastavnika nema dobre budućnosti.

Škola je jedan od faktora dobre budućnosti, ali škola nije jedini činilac vaspitanja i obrazovanja, pa samim tim i razvitka društva, ali je svakako važan faktor.

Nastavnik je temelj svih promjena u školstvu pa onda i u društvu, a to posebno važi za osnovnu školu. Da bi to mogao biti, nastavnik se mora trajno i kvalitetno obrazovati.

Ako nastavnik u odjeljenju uči 30 učenika, onda to zahtijeva niz umijeća i veliku sposobnost. To možemo uporediti sa žonglerom u cirkusu koji u isto vrijeme mora na štapovima vrtjeti nekoliko tanjira a da mu pri tome ni jedan ne padne na tlo.

Prosvjetni radnik mora da nauči učenika da ponavljač ne ponavlja razred zato što ga niko nije naučio. Učili su ga, ali je problem u tome što on nikad nije otkrio šta to u stvari znači.

Zadatak nastavnika je da nauči učenika da čovjek nije posuda koju treba napuniti, već svjetiljka koju treba upaliti.

Nastavnik treba da stoji iza svoga rada i da zna, kad dobro uči svoje učenike, uvijek će izgledati da je najveći broj učenika u odjeljenju natprosječan...

Nastavnik mora svesti na najmanju mjeru prilike gdje izražava lični autoritet. Kad je nužno govoriti i djelovati čvrsto, neka to čini u korist interesa grupe, a ne kao izraz vlastite moći.

Vlast je odgovorna za stvaranje boljih uslova za napredovanje vaspitanja i obrazovanja u školama. Prosvjetni radnici odgovorni su za stvaranje dobrog vaspitanja i obrazovanja u tim uslovima. Nastavnik mora da zna da ništa u obrazovanju ne zaprepašćuje kao količina neznanja što se nakuplja u vidu nepovezanih činjenica.

Dobar nastavnik zna da na najvišem nivou svrha učenja nije učiti, već nadahnuti želju za učenjem, jer kad se jednom učenikov um „zapali“ učenika za učenje, učenik će sam pronaći dodatno, gorivo za učenje.

Po nekim istraživanjima u svijetu ima nekoliko desetina miliona nastavnika, od toga samo u Kini deset miliona. Budućnost svijeta je uvijek bila u rukama učitelja, prvih na popisu najodgovornijih u školstvu.

Istraživanja govore da u nerazvijenim zemljama svijeta oko 130 miliona djece nema nikakvo obrazovanje. Ponegdje ne postoji čak ni školska tabla i kreda, a opet u pojedinim dijelovima svijeta ima i razreda sa preko stotinu učenika.

Učenjem mijenjamo svoja ponašanja i to pod uticajem iskustva, a iskustvom opet smatramo primljene i obrađene informacije.

Nastavnik mora znati učiti sam sebe jer će samo tako moći naučiti djecu. Njemu je važno da poznaje kako psihologiju učenja, tako i psihologiju učenika. To je čini jedan od najvećih problema u obrazovanju.

UČITELJ – PRVI VASPITAČ

Sjećanje na učitelja, čovjeka koji nas je naučio životu, svako od nas nosi zbog onog ljudskog što ga učitelj kao trag ostavlja u nama.

Kad kažem učitelj, onda mislim i na osnovnoškolskog učitelja, ali i na nastavnika-profesora u srednjoj školi i profesora na fakultetu.

Stara narodna poslovice kaže: „ko ima učitelja ima i druga“. Učitelj treba da zna da su njegovi učenici naši sutrašnji suci i učitelji.

Dobar nastavnik treba da vodi računa o mišljenju i osjećajima učenika.

Dobar nastavnik treba da stvori takve zamisli i plan o tome kako pomoći napretku učenika.

Dobar nastavnik zna da školski čas ne smije da bude jednoličan, suvoparan i nemaštovit.

Dobar nastavnik će na svakom času, a i poslije nastave praviti zabilješke, radi unapređenja vaspitno-obrazovnog rada.

Dobar nastavnik treba da govori tako da ga svi učenici razumiju.

Svaki nastavnik ima ideju kako treba učiti pa im stručno usavršavanje treba dati mogućnost i slobodu samostalnog djelovanja. Zato žele na svojim seminarima autentične predavače, svoje kolege, koji rade stvaralački jer su im takvi učitelji uvjerljiv putokaz.

Pedagoški radnik je pozvan da ostvari pedagošku zbilju kao autonomni tvorac pedagoške vrijednosti i on mora biti spreman snositi odgovornost i rizike koji su s tim povezani jer je pozvan da realizuje pedagošku zbilju.

Dobrog nastavnika ne čini samo njegova diploma. Dobar će postati kroz praksu, dugim i napornim radom i trudom.

Ključ uspjeha leži u težini angažovanja za (taj) čas i njegovoj kreativnosti. Kreativni scenarij za istu temu može biti posve različit od učitelja do učitelja, a opet svaki može uspjeti.

Zato stručno usavršavanje učitelja, zapravo, znači upoznavanje s iskustvima drugih kreativnih učitelja i njihovih rješenja, a ne ponavljanje gradiva sa studija.

Prosvjetnom radniku se ne može narediti da bude kreativan. Nauka to ne može propisati, jer se kreativnost mora osmisliti i provesti direktno u razredu. Zato je učitelj autonoman u svom poslu ali i u odnosu na vlast.

Svaki učenik pri susretu sa svojim učiteljem, može reći: *hvala što ste od mene napravili čovjeka; hvala što ste me pravilno usmjerili u život i sl.* Kada se pohvaljuju učitelji i njihov rad, onda se to čini jer su radili dobro.

Dobar učitelj treba ocijeniti ono što učenici znaju i to ih treba pitati. Ne treba tražiti ono što ne znaju jer je toga mnogo više.

Kao i svaka druga profesija, tako se i prosvjetna mora temeljiti na određenom teoretskom znanju i tehnici. To znanje i tehnike primjenjuju se pri rješavanju teškoća s kojima se nastavnik susreće u svojoj profesionalnoj karijeri tokom radnog vijeka. Postavlja se pitanje kompetencije samog učitelja i tu se strane razlikuju. Naime, u čemu je učitelj kompetentan i kako se to postiže i priznaje u stvarnosti?

U savremenom pristupu obrazovanja, udžbenik postaje sve manje važan, a sve veću važnost dobija interaktivna nastava. Nastavnik mora prihvatiti novi sistem obrazovanja i isti primjenjivati u nastavi.

Obrazovanje savremenih učitelja kao važan dio školskog sistema, mora se odvijati u skladu sa savremenim svjetskim trendovima.

Jedan od važnih elemenata rada nastavnika je njegov odnos prema radu u obliku priprema za rad. Za njih postoji još jedna važna činjenica. Sa svakom novom generacijom, sa svakim novim razredom mora se ponovo dokazivati, i to radom, upornošću i znanjem.

U svom radu prosvjetni radnik mora pokazati sigurnost u svakom trenutku jer je samo ona uvjerljiva i prolazi kod učenika.

ZAKLJUČAK

Kad znanje postane vrijednost i potreba, kad je traženo u društvu i kad se shvati da je ono bitan dio njegovog razvoja, onda to može biti temelj za stvaranje ugleda i moći njegovih nosilaca, u našem slučaju prosvjetnih radnika. Zato je trend u svijetu pružiti im što viši nivo obrazovanja jer je to isplativo ulaganje.

Pedagoška vrijednost nije sadržana u samom znanju koje nastavnik ima. Znanje koje se posreduje može (se) učiti, a etička dimenzija se ne može učiti na isti način jer ona zavisi od moralnog habitusa učitelja, odnosno osobe koja se osjeća pozvana da bude učitelj. Sve to spada u učiteljski dar koji se ima ili nema, a iskustvo se ima, jer se ono taloži godinama. Sadašnji, 21. vijek je čudan vijek. Proglasili smo ga vijekom nasilja, radi globalizacije i naglog razvoja savremene tehnike i tehnologije.

U toj globalizaciji prosvjetni radnici imaju nezahvalnu ulogu jer se „pod stare dane“ moraju „uklapati“ u novi stil života i rada.

Svaki učenik ima „pametni“ mobilni telefon, internet i tablet i ne mora slušati nastavnika niti čitati knjigu. škola mu je dosadna i jedva čeka da pobjegne iz nje jer ga tamo neko tjera da čita knjige.

Savremeni prosvjetni radnik „mora“ da bude i predavač, administrator, organizator, menadžer, asistent, majstor, informatičar, ali i učitelj. Sve to će postići stalnim učenjem i usavršavanjem.

TEACHER AND EDUCATOR

Professor Milomir V. Martić PhD

Abstract: thinking about their own work and activities in the classroom and the school as a condition for a successful business educator. preparations for teaching, and critical notes about myself, profession and occupation, and the position of teachers in society, social topics that are related to each other. consciously accessing your own business means thinking about your poziciji in society. A teacher at the school is a public figure, so his thinking and his actions are important for the students, for the school, but also for himself. the written word, allows the understanding of their own position in the school, but also in society. sociology of culture and sociology of education conference devoted much space to this issue. in this paper, i tried to explain to young people, future educators that their job is very important for society and themselves and that they should share their knowledge and experience transferred to students from generation to generation.

Keywords: *teacher, teacher, educator, creative, school, education, education*